

Проблеми вимушених переселенців в Україні

Солтис О.В., курсант 201 навчальної групи ННІ №1 НАВС.

Науковий керівник: професор кафедри конституційного та міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент **Пелех Н.А.**

Щороку в усьому світі 20 червня відзначають Всесвітній день біженців. Втім, у новітній історії України проблеми тих, хто змушений залишити домівку і тікати до безпечніших місць, ніколи не були такими актуальними, як починаючи з 2014-го року.

Біженці, і в цілому вимушені мігранти, не є новим явищем для України. Чимало українських політичних і культурних діячів, зокрема протягом ХХ століття, змогли врятуватися лише завдяки притулку, наданому їм в інших країнах. Відбувалося це і після отримання незалежності.

Проте, слово «біженець» з'явилося зараз у повсякденному обігу насамперед не через тих, кого законодавство визначає «біженцями», а через мешканців України, які змушені виїхати з окупованих чи небезпечних територій до спокійніших регіонів. Тому за останні два роки Україна зіткнулася з новим явищем – переселенцями з Донбасу і Криму. Ці поняття слід розмежовувати. Переселенець (або внутрішньо переміщена особа) – це громадянин України, який змушений був покинути своє постійне місце проживання й переїхав жити в межах країни. Біженець – це іноземець, який унаслідок певних обставин покинув свою країну й шукає нове місце проживання.

З початку інтервенції Росії в Україні, анексії Криму та війни на Сході, так званих вимушених переселенців стає все більше практично в кожному обласному центрі України. Все б нічого, якби не проблеми, які, як палка в колесі, не завжди дають змогу допомогти переселенцям.

Сучасне міжнародне право не регулює питань вимушених переселенців. Раніше вважалося, що вони з'являються, як правило, внаслідок громадянських війн, внутрішніх заворушень і конфліктів, а тому не підпадають під міжнародно-правове регулювання. На сьогодні проблеми вимушених переселенців набули міждержавного характеру, але це ще не засвідчено окремими угодами. Укладена в рамках СНД угода про допомогу біженцям і вимушеним переселенцям (1993 р.) є першою ластівкою в цій справі. Проте в ній не беруть участі навіть деякі держави цього об'єднання.

15 квітня 2015 року в Україні було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Даний Закон є декларативним та не вирішує у повній мірі проблем захисту внутрішньо переміщених осіб. Також було прийнято ряд нормативних актів, які в певній мірі вирішують питання щодо вимушених переселенців: Постанови Кабінету Міністрів України «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» та «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції», а також Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Слід зазначити, що ці документи не є статичними, до них постійно вносяться зміни, що допомагає законодавчо врегулювати нововиявлені проблеми внутрішньо переміщених осіб. Сьогодні потрібні негайні дії держави щодо створення відповідної законодавчої бази для забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб. Через те, що нормативно-правова база України щодо внутрішньо переміщених осіб є недостатньою та не досконалою, головні проблеми цих осіб - житло, реєстрація, працевлаштування, захист майна - досі залишаються не в повній мірі вирішеними.

Ще однією з актуальних проблем України щодо вимушених переселенців є, фактично, щомісячне зростання їх кількості. Станом на 2014 рік, за підрахунками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, в Україні проживало 2500 біженців. Ще близько 6-7 тисяч не мали притулку. А бойові дії на сході України і конфлікт у Криму змусили покинути свої будинки десятки тисяч жителів. На території України налічувалось більше 38000 переміщених осіб зі східних областей України та Криму. Серед них більшість становлять діти, жінки, люди похилого віку. Ця категорія осіб потребує особливої уваги з боку державних органів та громадянського суспільства. Офіційно в Україні у 2014 році було зареєстровано більше ніж 21000 вимушених переселенців. Найбільше вимушених переселенців було зареєстровано у Харківській області (близько 4400 осіб), у Києві (майже 3 тисячі), а також у Київській (понад 2,5 тисячі) та Запорізькій

(понад 2 тисячі) областях. Велика кількість людей, які не були зареєстровані як переселенці з зони конфлікту, проте переїхали жити до родичів чи друзів. За словами омбудсмана, неофіційно кількість вимушених переселенців сягнула 35-39 тисяч осіб. За даними ООН, внаслідок кризи у Криму і на Донбасі в Україні налічувалось близько 55 тисяч вимушених переселенців.

Уже в 2016 році ситуація внутрішньо переміщених осіб різко змінилась. Органи соцзахисту взяли на облік 1,3 млн. внутрішньо переміщених осіб - це понад мільйон сімей, кожній з яких потрібна допомога. Важко не погодитися, що ця цифра вражає. Для порівняння, після Чорнобильської катастрофи кількість переселених становила всього 95 тис. осіб. До кінця липня різнобій обліку досяг майже півмільйона осіб. Очевидно, що з такою «похибкою» неможливо ані прогнозувати потреби, ані планувати ресурси. Тому однією із важливих проблем внутрішніх переселенців - це реєстрація. Якщо у 2014 році обліком переселенців займалася ДСНС, то потім цю функцію передали управлінням соцзахисту на місцях. За словами самих переселенців, реєстрація максимально бюрократизована і корумпована - процвітає торгівля «тимчасовою пропискою поза зоною АТО», «пенсійний туризм» та інші схеми.

Не менш гостре питання - розміщення. Переселенці живуть в санаторіях і пансіонатах, але місць критично не вистачає. Зараз для ВПО (внутрішньо переміщених осіб) готові 823 об'єкти загальною місткістю 13286 місць, але це крапля в морі - в середньому така кількість осіб прибуває з невідконтрольних територій за 2 тижні. На жаль, анонсовані урядом ініціативи, такі як добудова недобудованих житлових будинків або спеціальні програми іпотеки, поки залишаються лише обіцянками.

Переселенцям ніде працювати – ще одна болюча проблема, яка, на жаль, мало кого хвилює - з більш ніж мільйона працездатних влаштуватися вдалося не більше 5%. А допомога від держави (842 грн на місяць для непрацездатних і 421 грн для всіх інших) не дотягує навіть до прожиткового мінімуму. До того ж видається ця допомога всього 6 місяців, і щоб її отримати, потрібно відповідати суворим критеріям. Якщо ви, наприклад, власник 2 стареньких іномарок або маєте депозит (навіть заблокований) - на допомогу можете не розраховувати.

Зростання числа переселенців – важке випробування для української медицини та освіти. По медичну допомогу вже звернулися майже 300 тисяч осіб, а освітніх послуг потребують понад 180 тисяч дітей. Чи витримає бюджет таке навантаження – велике питання.

Ще одна проблема – вузи, що переїхали на підконтрольні території.

Забезпечувати нормальний навчальний процес вони не в змозі, адже розміщуються в непристосованих приміщеннях, без лабораторного та технічного обладнання. Викладачам і студентам просто ніде жити – гуртожитків не вистачає, кошти на оренду житла у більшості відсутні.

Україна зробила свій «внесок» і в процес збільшення загальної кількості біженців у світі. За даними Європейського офісу біженців, наша країна одна з шести країн, що направляють найбільшу кількість біженців в ЄС. Серед прохачів притулку, які прибувають з Східної Європи, найбільш численну групу становлять саме громадяни України. На жаль, точних даних про їхню кількість немає – українці, що виїжджають до інших країн, вважають за краще не «світитися» як біженці через високу ймовірність отримати відмову у візі або у в'їзді до країни.

Водночас слід наголосити на тому, що в реаліях сьогодення навіть звичайним громадянам інколи складно вирішувати здавалося б елементарні питання, такі як влаштування дитини до дитячого садка чи школи, вступ до ВНЗ; працевлаштування; надання медичної допомоги за місцем проживання, але без реєстрації, не говорячи вже про бюрократичні перепони в отриманні різного роду довідок тощо. Особливо це стосується великих міст, куди, як показала практика, і намагаються потрапити більшість переселенців. Розуміючи всю складність ситуації, у якій опинилися внутрішньо переміщені особи в Україні, хотілося б сподіватися і на розуміння з їхнього боку, оскільки ряд проблем характерні не лише для переселенців, а й для місцевих жителів. Враховуючи той факт, що країна перебуває у кризовому стані, і тільки стає на шлях реформ, можна стверджувати, що комплекс заходів, спрямованих на розв'язання проблем переселенців, здійснюється, і є хоча й недостатнім, проте значним. При цьому наявність програм і стратегій, у тому числі й міжнародних, що спрямовані на допомогу внутрішньо переміщеним особам, мають спонукати останніх до активних дій з налагодження свого побуту.